

Της Μικέλας Χαρούλαρη
mxart@dolnet.gr

Του «αντί» και του «ανάμεσα»

«Ο σύζυγος το μανθάνει τελευταίος». Είναι το εκτενέστερο ροιδικό πεζογράφημα μετά την «Πόπαισα Ιωάννα» και το έφερε στο φως σήμερα, 100 χρόνια μετά τον θάνατο του δημιουργού του, ο καθηγητής Παναγιώτης Μουλλάς. Ένα «κερατένο έργο» που, όπως σχολίαζε ο συγγραφέας του, είχε «κερατένια ζήτηση» στη χρυσή εποχή του τρικουπτικού εκσυγχρονισμού. Πρόκειται για ένα επιφυλλιδικό μυθιστόρημα, μεταξύ αστικής ηθογραφίας, λαοτραγωδίας, φάρσας και σάτιρας της αθηναϊκής κοινωνίας, που είχε δημοσιευτεί σε 16 συνέχειες στον «Ραμπανά», το ριζοσπαστικότερο αστρικό έντυπο της δεκαετίας του 1880. Ηρωίδα του η κυρία Ελαφοκεφάλου, μια άσχημη 45άρα με «σπίθος έρμηον φυσικών εξοχών και έμπλεων οστέων» που ήξερε καλά ότι «ευκολότερον δύναται να αποκτήσει πτέρυγας ή παράφορον εραφτήν». Όμως με διάφορα τεχνάσματα και μια φοβερή στρατηγική, κατάφερε να τυλίγει τους γύρω της άντρες, και να «στεφανώνει» τον συμπαθητικό σύζυγό της με... κέρατα. Ο Εμμανουήλ Ροΐδης το υπέγραψε με το ψευδώνυμο «Λυγέ», που ο Μουλλάς ταύτισε μαζί του. Με το ίδιο ψευδώνυμο, καθώς και με το όνομα «Lucifer», καυτηρίαζε στον «Ραμπανά», την κοσμικοκοινωνική και πολιτική ζωή της εποχής. Όλο αυτό το δημοσιογραφικό-αστρικό υλικό εντοπίστηκε χάρη στον Π. Μουλλά, ο οποίος το συγκέντρωσε και το παρουσιάζει στον τόμο Εμμ. Ροΐδης «Αθησαύριστα Κείμενα 1883-1885» (370 σελ.) που μόλις κυκλοφόρησε από το Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης. Ο τόμος αυτός συμπληρώνει τους τρεις των Απάντων του (εκδ. Ερημής, επιμ. Α. Αγγέλου). Και το κυριότερο, διαφοροποιεί την εικόνα μας για τον Ροΐδη, αποκαλύπτοντας και καταξιμώνοντας τον «πολιτικό» Ροΐδη που αποδεικνύεται μερικές φορές πολύ, μα πολύ, επίκαιρος. Ο σημερινός αναγνώστης δεν θα συλλάβει όλους τους υπαινιγμούς που κρύβονται στα κείμενά του, θα απολαύσει όμως το ακριβή του βλέμμα και τις αφηγηματικές του αρετές. Κανένας Λαζόπουλος, Μπισκουκίσης ή «Αμάν» δεν τον συναγωνίζεται.

«Αν την εξουσία θέλεις να τρυπάς/ στη Ραμπαναγιά γίνε ραμπανάς». Το δίστιχο αυτό, εμπνευσμένο από μία δημόφιλη γαλλική κωμωδία του Σαρντού η οποία απαγορεύτηκε στην Αθήνα, σατίριζε την ελληνική ψυχοσύνθεση και τους καιροσκόπους-τυχοδιώκτες-αριβίστες που έβρεχαν πίσω από την εξουσία (θα θυμίζουν τίποτα αυτά;) σ' αυτή την εποχή της ήρμούσας αστικοποίησης μιας Ελλάδας που είχε μόλις αποκτήσει τη Θεσσαλία και μέρος της Ηπείρου. Ο προκλητικός «Ραμπανάς», ήταν ένα έντυπο αντιμοναρχικό αλλά και πατριωτικό, λαϊκίστικο με αναρχίζουσες και σοσιαλίζουσες τάσεις, με το οποίο συνεργάζεται μεταξύ 1883-85 ο 50άρης Ροΐδης στην ακμή του. Κι ως είναι μεγαλοσστός, μεγαλόσδετης, κοσμοπολίτης, ευρωπαϊστής και ακρακρικής τρικουπτικός. Από τις σελίδες του καταδεικνύει τους ομογενείς χρυσοκάνθαρους που είχαν έρθει από την Κωνσταντινούπολη ως επενδυτές και μπλέκονταν σε παιχνίδια του κρηματιστηρίου (όπως ο Συγγρός), την ανορθολογική συμπεριφορά του πλήθους που αναζητούσε π.χ. απαντήσεις παίζοντας «τραπεζάκι», τους «δολοφονούντες την γαλλικήν» διπλωμάτες, τον Τύπο (η πρώτη καθημερινή εφημερίδα εμφανίζεται το 1873) ή τους πολιτικούς. Ακόμα και τον «δικό του» Τρικούπη, που τον αποκαλεί «Μέγα Βεζύρη, αδιόφορο στα κοινά». Πώς εξηγείται αυτό; Είχε την αντιπολίτευση στο αίμα του, μας λέει ο Μουλλάς. Ήθελε να διαφυλάξει την προσωπική του αυτοτέλεια δίχως να μεταβληθεί σε κομματικό σύμβουλο ούτε σε παθητικό πειθήνιο οργάνο. Ήταν ο άνθρωπος του «αντί» και του «ανάμεσα».

Ένας προκλητικός αμφισβητίας ο οποίος βίωνε τις αντινομίες του καιρού του. Υπονόμισε τον ρομαντισμό και την ηθογραφία (που κυριαρχούσαν στη λογοτεχνία) με το αντι-μυθιστόρημα ή τα αντι-δηγήματά του, και κινήθηκε ανάμεσα στη δημοσιογραφία και στο ύφος, στην αφήγηση και στον κρητικό στοχασμό, στον εγκυκλοπαιδισμό και στην επιστήμη, στη ρήξη και στη συνέχεια.

«Τα γεγονότα είναι ξεροκέφαλα», λέει ο Π. Μουλλάς, επομένως οφείλουμε να αναπροσαρμόσουμε τις ερμηνείες τους. Αυτό κάνει με την περίπτωση Ροΐδη, ξαναφτιάχνοντας ένα πιο σύνθετο πορτρέτο του, με ιστορικο-κοινωνιολογική διάσταση. Είναι ένας ξεχωριστός νεοελληνιστής ο Μουλλάς, που, αντίθετα από πολλούς καταξιωμένους συναδέλφους του, εξακολουθεί να καλλιεργεί την έρευνα. Διαθέτει μάλιστα ντεκεκτισμένες αρετές, καθώς χρησιμοποιεί και τη φαντασία του «που είναι απαραίτητη στον ερευνητή». Από το 1974 που κυκλοφόρησε το βιβλίο του «Ο Παπαδιαμάντης αυτοβιογραφούμενος», μέχρι σήμερα που συνταξιοδοτήθηκε από το ΑΠΘ και ετοιμάζει ένα βιβλίο για την παραλογοτεχνία, δεν έπαψε να συνδυάζει τις διάφορες ταυτότητές του- κρητική, φυλογική, πνευματική, ερευνητική- με μια ιστορική-ιδεολογική σκέψη.

Η «ιδεολογική αστάθεια των Ελλήνων λογίων» (από τον Βλάση Γαβριηλίδη της σημερινής «Ακρόπολης» ως τον Παλαμά), είναι το πιο ενδιαφέρον χαρακτηριστικό της τρικουπτικής εποχής, μου έλεγε τις προάλλες, βρίσκοντας πολλές αναλογίες με τις αντιφάσεις, τις μεταλλαγές και τις παλινωδίες που παρατηρούμε σήμερα στους κύκλους των διανοουμένων. Γιατί; Διότι η κοινωνία ήταν ευάλωτη στα τέλη του 19ου αιώνα, όπως είναι ευάλωτη τώρα (με όλες τις διαφορές), στα παιχνίδια του δοκιματισμού. Διότι ο εκσυγχρονισμός και η αλλαγή, δεν ήταν ποτέ απλή υπόθεση. Διότι η διασαύρωση του πνεύματος με τις εξουσίες είναι πάντα προβληματική.

